

University of Groningen

Met mij de zondvloed

Voerman, Gerrit

Published in:
NRC Handelsblad

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Final author's version (accepted by publisher, after peer review)

Publication date:
2002

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Voerman, G. (2002). Met mij de zondvloed: opkomst en ondergang van politicus Pim Fortuyn. *NRC Handelsblad*. http://vorige.nrc.nl/geslotendossiers/fortuyn/achtergrond_en_analyse/article1569518.ece

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Met mij de zondvloed

Opkomst en ondergang van politicus Pim Fortuyn

Pim Fortuyn zag zichzelf niet alleen als premier, maar als een moderne messias. Een nauwgezette reconstructie maakt duidelijk hoe alles in de nieuwe politiek om hem draaide – en stuk ging aan amateurisme.

Gerrit Voerman

In de herfst van 1994 stuurde Fortuyn een fax naar een vriend. "Ik moet op weg. Wellicht ligt daarin de opgave van mijn leven. Als je nadenkt over Mozes op deze manier begrijp je pas hoe smartelijk hij moet hebben geleden. Wel weten waar dat thuis is, het gezien hebben, de weg er naar toe kennen, maar nooit arriveren. Dat is niet alleen smartelijk, maar ook wreed. Ik hoop dat ik geen Mozes hoef te zijn."

In dit acht jaar oude fragment ligt de essentie van het recente politieke optreden van Fortuyn besloten. Aan de ene kant toont het de gekwelde, verongelijkte en gefrustreerde Fortuyn, de eeuwige outcast, die al in 1989 in besloten kring te kennen had gegeven dat hij premier wilde worden. Hij wilde zichzelf verheffen om zo gezien te worden door de machthebbers en politici die hem negeerden en buitensloten. De twijfel over deze aspiratie zou aan hem blijven knagen, maar hij hield eraan vast: boektitels als *Het zakenkabinet Fortuyn* en *Droomkabinet* getuigen daarvan, evenals zijn uitspraak na de breuk met Leefbaar Nederland in februari 2002: "Ik word minister-president van Nederland. Vergis je niet."

Tegelijk toont in het aangehaalde citaat de messianistische Fortuyn zich in de vergelijking met Mozes. Het was niet alleen zijn ambitie of de vervulling van zijn eigen leven waardoor Fortuyn werd gedreven; hij voelde zich ook een geroepene, een uitverkorene. "Ook al vraagt mijn volk niet om raad, toch sta ik klaar", aldus een vers uit het bijbelboek Jesaja dat Fortuyn opnam in zijn boek *De verweesde samenleving*. Hij had een opdracht waaraan hij gehouden meende te zijn: als een profeet moest hij het volk aanvoeren tegen de gevestigde machten met als doel het land weer aan de mensen terug te geven.

Ten slotte wordt in het fax-fragment ook het tragische lot van Fortuyn zichtbaar. Vlak voor de verkiezingen had hij het uitzicht op een prominente positie in de Nederlandse politiek, zo niet in het door hem zo fel begeerde Catshuis, dan toch wel als voorzitter van een van de grootste regeringsfracties in de Tweede Kamer. Net als Mozes zou hij het beloofde land echter niet binnentreden.

Drijfveren

Het hierboven aangehaalde citaat is afkomstig uit het boek *In de ban van Fortuyn. Reconstructie van een politieke aardschok*, van de journalisten Jutta Chorus en Menno de Galan, en het had er het motto van kunnen zijn. Chorus en De Galan schenken ruime aandacht aan de aanval van Fortuyn op het politieke establishment, zijn drijfveren en het noodlot dat hem trof, als onderdeel van een nauwgezette beschrijving van de chaotische periode die begon met de gesprekken tussen Fortuyn en Leefbaar Nederland in mei 2001 en die zo'n anderhalf jaar later eindigde in de ondergang van de Lijst Pim Fortuyn (LPF) en de val van het kabinet-Balkenende.

Op een meeslepende wijze geven de beide onderzoeksjournalisten, verbonden aan *NRC Handelsblad* en Nova, de gebeurtenissen weer, waarbij ze zich baseren op interviews met de voornaamste hoofdrolspelers van Leefbaar Nederland (partijoprichters Jan Nagel, Broos Schnetz, Willem van Kooten en campagneleider Kay van de Linde) en van de LPF (de oprichters Albert de Booij, John Dost en Peter Langendam). Verder spraken ze uitgebreid met Fortuyn zelf, en volgden ze hem tijdens zijn verkiezingscampagne. Het boek heeft een aantal aardige nieuwtjes opgeleverd, zoals het 'non-agressiepact' tussen Fortuyn en CDA-lijsttrekker Balkenende, waarbij beiden overeenkwamen niet elkaar maar Paars aan te vallen. Ook toont het op een onthutsende wijze hoe vastgoedondernemers – vaak na een etentje met Fortuyn – in totaal enkele tonnen euro's bijdroegen aan de kas van eerst Leefbaar Nederland en daarna de LPF. De ruimhartige donaties zijn zonder de persoon Fortuyn niet goed denkbaar; zij laten zien welke aantrekkingskracht er van hem uit kon gaan.

Als er één in de ban van Fortuyn was, dan was het overigens Fortuyn zelf wel. Uit de typering van zijn (gewezen) vrienden komt hij te voorschijn als een zelfingenomen, narcistische, veeleisende en autoritaire persoon, die bijzonder grillig, impulsief en dwingend kon zijn en een bijna existentiële behoefte aan aandacht had. Al lezend vraag je je af wat zijn attractieve kanten zijn geweest (die moeten er in een vriendschap immers ook zijn), want die komen nauwelijks aan bod.

Het verrassende is dat juist een aantal van zijn negatieve karaktertrekken, al dan niet in getemperde vorm, een bijna betoverende uitwerking op vele kiezers bleken te hebben. Het electorale succes van Fortuyn kan voor een groot deel worden verklaard door zijn wervelende stijl, flamboyante persoonlijkheid en zijn uiterlijke verschijning. Met zijn kale hoofd en expressieve, twinkelende ogen viel hij op. Zijn soms ironische of sarcastische, dan weer emotionele en gedreven maar vaak speelse wijze van debatteren, zijn openhartigheid over zijn homoseksuele activiteiten en ongelukkige liefdes, zijn vermogen politieke problemen te personaliseren en te vereenvoudigen, zijn zelfverzekerdheid maar ook zijn

bereidheid eenmaal ingenomen standpunten plotseling op te geven, maakten grote indruk op het publiek, dat vooral via de televisie getuige was van zijn verkiezingscampagne. Het was nooit helemaal zeker of hij meende wat hij zei of deed, of dat hij alleen maar een rol speelde. Was Fortuyn een politicus of een *performer*? In elk geval verbleekten velen van zijn politieke tegenstanders in zijn aanwezigheid, zoals voor iedereen zichtbaar werd in het beroemde televisiedebat na de gemeenteraadsverkiezingen van 6 maart.

Alles draaide om Fortuyn, zo tonen Chorus en De Galan overtuigend aan. In zijn eentje ondernam hij een stormloop op de gevestigde politieke partijen, en zorgde hij voor een aardshok die nog lang in het politieke bestel zal nadreunen. De solist Fortuyn had bij zijn offensief tegen de ‘mandarijnen’ in Den Haag weinig oog voor de noodzaak van de opbouw van een eigen partijorganisatie. Met enkele hoogstbelangrijke zaken bemoeide hij zich in het geheel niet: de selectie van kandidaten voor de Tweede Kamer liet hij aan Langendam over en de financiële administratie van de LPF aan Dost. Uitgebreid beschrijven Chorus en De Galan de rommelige en vaak wanordelijke wijze waarop deze vrienden van Fortuyn zich van hun taak kweten. “Zijn er nog vrijwilligers met politieke ambities?”, vroeg Langendam op het partijsecretariaat in Rotterdam: de kandidatenlijst was nog niet vol, terwijl de tijd begon te dringen.

Machtsvacuüm

Als er bij de recrutering zo weinig sprake was van coördinatie en bezinning, hoeft het niet te verbazen dat na de verkiezingen de eenheid in de fractie ver te zoeken was - en al helemaal in het machtsvacuüm dat ontstond na de dood van de dominante leider. De chaotische taferelen in de LPF-fractie maken duidelijk dat ook de ‘nieuwe politiek’ het maar moeilijk zonder een stabiele, degelijke partijorganisatie kan stellen. Traditionele partijen mag dan wel worden verweten dat zij met hun keuze van aspirant-Kamerleden teveel op safe spelen, maar het proces van het scouten, screenen en zorgvuldig afwegen van kandidaten leidt doorgaans eerder tot een Kamerfractie met een zekere balans en politieke coherentie dan de overhaaste werkwijze van de LPF. Als Fortuyn in leven was gebleven zou hij er vermoedelijk aanvankelijk wel in zijn geslaagd de fractieleden bijeen te houden (al meende hij zelf ook dat er nogal wat ‘rotte appels’ bij zaten), maar waarschijnlijk zou die vrede niet lang hebben geduurd. Als het niet Fortuyns polariserende persoonlijkheid was geweest die tot conflicten had geleid, dan had de LPF altijd nog in een politieke richtingenstrijd verzeild kunnen raken, gezien de uiteenlopende, met elkaar nogal eens op gespannen voet staande ingrediënten in het gedachtengoed van Fortuyn.

Chorus en De Galan vellen geen oordeel over Fortuyn, en dat doet

weldadig aan na alle verafgoding en verguizing die hem ten deel is gevallen. Hun feitenrelaas is echter ontluisterend voor de ‘nieuwe politiek’, die het evenmin zonder de fel bekritiseerde achterkamertjes en machtspelletjes bleek te kunnen stellen. Dat de auteurs geen poging doen het door hen beschreven fenomeen Fortuyn te verklaren, is wat minder bevredigend; aan een doorwrochte analyse van de massale steun die hij wist te mobiliseren wagen zij zich bijvoorbeeld niet.

Immigratie

Het lijkt de combinatie te zijn geweest van de tegen de politici van de gevestigde orde gerichte stijl van Fortuyn en met name zijn uitspraken over immigratie en islam, die hem zoveel aanhang bezorgden. Zijn optreden sloot aan bij een – aanvankelijk latent – onbehagen over het politieke bedrijf, een ongenoegen dat voortkwam uit de vervaging van ideologische verschillen tussen de traditionele partijen, het gebrek aan aansprekende leiders en hun vermeende regenteske gedrag. De outsider Fortuyn bezigde niet het verhullende of ontwijkende taalgebruik van veel politici, maar sprak recht voor zijn raap – bijvoorbeeld toen hij de na 11 september 2001 de ongetwijfeld toegenomen gevoelens van onlust ten aanzien van de islam verwoordde. Met zijn vaak populistische retoriek sprak hij veel kiezers aan. De eenling die het tegen het politieke establishment opnam – de media konden er niet genoeg van krijgen, evenmin als Fortuyn zelf. Hij hield ervan om ‘als een mirakel van de meervoudige verschijning de hele dag door de ether te zweven’, zo noteren Chutta en De Galan. Zonder deze uitgebreide aandacht van media was de spectaculaire opkomst Fortuyn niet denkbaar geweest.

Al met al heeft *In de ban van Fortuyn* wel iets weg van een kroniek – en dan een ‘kroniek van een aangekondigde dood’. Het is huiveringwekkend dat Fortuyn al ver voor 2002 aan de mogelijkheid dacht dat zijn leven gewelddadig kon aflopen. In 1994 schreef hij aan een vriend er rekening mee te houden dat zijn levensvervulling grote offers zou kunnen vergen, waarbij hij zelfs als voorbeeld de politicus noemt die voor zijn ideaal sterft. ‘Ik denk dat ik uiteindelijk de prijs zal moeten betalen en wel de hoogste: mijn eigen leven’. Het was een profetische blik.